

19 ТРАВНЯ – ДЕНЬ ЄВРОПИ В УКРАЇНІ

Відправною точкою на шляху до встановлення Дня Європи вважається Декларація Шумана. 9 травня 1950 року в Парижі міністр закордонних справ Франції Робер Шуман закликав Францію, Німеччину та інші європейські країни об'єднати їхні вугільну та сталеливарну галузі промисловості (основи народження військової техніки) та віддати їх в управління нової наднаціональної структури. Це стало «нарідним каменем Європейської федерації». Завдяки об'єднанню економічних зусиль і розподілу досягнутих результатів європейські країни уникнули накопичення військової могутності одна проти одної, що і забезпечило мир в Європі.

Три з половиною десятиліття тому на Міланському саміті 1985 р. лідери ЄС вирішили увічнити день проголошення Декларації Шумана та постановили щорічно відзначати «День Європи».

Україна – єдина держава не член ЄС, в якій на державному рівні відзначається День Європи як день спільних цінностей, спільної історії всіх націй континенту. Відповідно до Указу Президента України № 339/2003 від 19 квітня 2003 року День Європи українці святкують в третю суботу травня.

В 2012 році День Європи в Україні припадає на 19 травня.

До речі. У 1887 році в Закарпатті, яке тоді перебувало у складі Австро-Угорщини, у Верхнетисянській улоговині на правому березі Тиси було встановлено двометровий геодезичний знак, що позначає географічний центр Європи. Координати цього географічного центру Європи: 47° 563' північної широти і 24° 1130' східної довготи.

Шановні українці!

*Вітаємо Вас з Днем Європи
та бажаємо бути справжніми європейцями!*

БЮЛЕТЕНЬ МІНІСТЕРСТВА ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ

№5 (127) 2012

Загальнодержавне науково-практичне фахове видання

код екземпляра 682138

Наукова рада

Лавринович Олександр Володимирович

Міністр юстиції України, кандидат юридичних наук, заслужений юрист України, голова наукової ради

Бандурка Олександр Маркович

ректор Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України, заслужений юрист України

Воронова Лідія Костянтинівна

професор кафедри фінансового права юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор юридичних наук, академік НАПрН України, заслужений юрист України

Гриценко Іван Сергійович

декан юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор юридичних наук

Коваленко Валентин Васильович

ректор Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України

Козюбра Микола Іванович

завідувач кафедри державно-правових наук факультету правничих наук Національного університету «Києво-Могилянська академія», доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України, заслужений юрист України

Копиленко Олександр Любимович

директор Інституту законодавства Верховної Ради України, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАН України, академік НАПрН України, заслужений юрист України

Крупчан Олександр Дмитрович

директор Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва НАПрН України, завідувач кафедри конституційного та адміністративного права Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана, кандидат юридичних наук, доцент, академік НАПрН України

Мамутов Валентин Карлович

директор Інституту економіко-правових досліджень НАН України, доктор юридичних наук, професор, академік НАН України та НАПрН України, заслужений діяч науки і техніки України

Тацій Василь Якович

ректор Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», Президент НАПрН України, доктор юридичних наук, професор, академік НАН України, заслужений діяч науки і техніки України

Шемшученко Юрій Сергійович

директор Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України, доктор юридичних наук, професор, академік НАН України, академік НАПрН України, заслужений діяч науки і техніки України

Засновано
Міністерством юстиції України
28 грудня 1998 року

Свідоцтво
про державну реєстрацію
Серія КВ № 3651 від 01.02.1999

Постановою Президії ВАК України
№ 1-06/7 від 11.06.2003
журнал включено до переліку
фахових видань у галузі
юридичних наук

Головний редактор:
Зайчук О. В.
Відповідальний секретар:
Арнаутова Л. М.

Адреса редакції:
01601, Київ-601,
провулок Рильський, 8-А, к. 109;
тел.: (044) 271-1662.
e-mail: bulletin@upinfo.com.ua
http://ovu.com.ua/bulletin

Видається щомісячно
Передплатний індекс 22670

За достовірність фактів, цитат,
власних імен та інших даних
відповідальність несуть автори публікацій

Передрук статей тільки
з письмового дозволу редакції

© Міністерство юстиції України, 2012
© ДП «Укрправінформ», 2012

ДЕРЖАВНЕ ПІДПРИЄМСТВО
УКРАЇНЬКА
ПРАВОВА ІНФОРМАЦІЯ

Український нотаріат:

перспективи розвитку

Нотаріат України: теорія і практика

Вячеслав Комаров

Український нотаріат: перспективи розвитку

Володимир Черниш

Проблеми нормотворчого врегулювання нотаріальної діяльності

Вячеслав Комаров

проректор Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», завідувач кафедри цивільного процесу, кандидат юридичних наук, професор, академік Національної академії правових наук України, заслужений юрист України

У статті розглядаються питання подальшого розвитку нотаріату як нотаріату латинського типу. В цьому контексті звертається увага на основні аспекти його модернізації і законодавчого врегулювання – створення єдиного нотаріату, визначення системи та компетенції нотаріальних органів, функцій і статусу нотаріуса тощо. Виходячи з характеру нотаріальної діяльності як процесуальної та процедурної, пропонується прийняття Нотаріального процесуального кодексу України.

Ключові слова: нотаріат, превентивне правосуддя, нотаріальна діяльність, законодавство про нотаріат.

В статье рассматриваются вопросы дальнейшего развития нотариата как нотариата латинского типа. В этом контексте обращается внимание на основные аспекты его модернизации и законодательного урегулирования – создания единого нотариата, определения системы и компетенции нотариальных органов, функций и статуса нотариуса и т. п. Исходя из характера нотариальной деятельности как процессуальной и процедурной, предлагается принятие Нотариального процессуального кодекса Украины.

Ключевые слова: нотариат, превентивное правосудие, нотариальная деятельность, законодательство о нотариате.

The article deals with the questions of the further development of notary system as a Latin type notary system. In this context attention is paid to main features of its modernization and legislative regulation – creation of a unified notary system, defining system and competence of the notary bodies, functions and status of notary, etc. Judging from the character of the notary activity as a procedural one, adopting of the new Notary Procedure Code of Ukraine is suggested.

Keywords: notary system, preventive justice, notary activity, legislation on notary system.

У правовій системі нотаріат відіграє значну роль як орган безспірної цивільної юрисдикції та превентивного правосуддя. Латинський вислів «consensus facit jus», що означає «згода творить право» (тобто сторони шляхом згоди самі створюють для себе право), підкреслює вагомість нотаріальної діяльності, у межах якої така згода сторін формулюється та оформляється в нотаріальних актах, що мають доказову силу та публічне визнання.

Роль нотаріату обумовлюється розвитком цивільного обороту, розширенням кола об'єктів приватної власності та зростанням потреби в ефективній та високопрофесійній діяльності нотаріусів. При цьому функціонування нотаріату в сучасних національних правових системах є дещо різним, що зумовлено різним значенням нотаріально посвідчених документів. Так, нотаріальні документи у країнах, де набув поширення англосаксонський нотаріат, не мають повної доказової сили, а функції нотаріусів та адвокатів можуть бути поєднані в одній особі. А український нотаріат належить до нотаріату латинського типу, який характеризується наданням певних доказових переваг нотаріально посвідченим документам та особливим статусом нотаріуса,

який одночасно є представником вільної професії та особою, наділеною публічними повноваженнями. Цей факт концептуально зумовлює відповідний розвиток законодавчого врегулювання нотаріальної діяльності, орієнтований на основні стандарти класичної системи нотаріату, поширені у всіх країнах континентальної Європи.

Більш ніж сімдесят країн світу мають нотаріат, заснований на традиціях писаного права. При цьому в їх правовому просторі нотаріат розглядається як гарант найбільш важливих прав: власності, сімейних, підприємницьких тощо.

Наявність загальних принципів організації та діяльності нотаріатів дозволила утворити спеціальну організацію нотаріату – Міжнародний союз нотаріату як неурядову організацію, завдання якої полягають у підтримці, координації та розвитку нотаріальної діяльності на міжнародному рівні. На підставі тісної співпраці між національними нотаріатами Союз має забезпечувати незалежність та високу значущість нотаріату з метою кращого захисту прав окремих осіб та суспільства загалом. Міжнародне співробітництво в нотаріальній галузі набуває все більшого поширення. Для України це зумовлюється, зокрема, її членством у Раді Європи і необхідністю виконання зобов'язань, передусім правового характеру, які взяла на себе наша держава.

У зв'язку з підвищенням значущості нотаріату особливі вимоги ставляться не тільки до нотаріальної діяльності, а й до особи нотаріуса. У своїй діяльності нотаріуси реалізують основні завдання нотаріату та належать до органів, що виконують нотаріальні функції. Відносини між нотаріусом та заінтересованими особами мають довірчий характер, а тому передбачають збереження конфіденційності інформації про майновий та немайновий стан осіб, що звертаються за вчи-

ненням нотаріальних дій. Професійна діяльність нотаріуса забезпечує превентивний правовий захист і унеможливорює порушення в майбутньому прав та інтересів суб'єктів права й виникнення спорів у судах.

Отже, нотаріат як інститут позасудового превентивного захисту своєю діяльністю має сприяти досягненню завдань правосуддя, запобігаючи виникненню судових спорів шляхом попередження порушення цивільних прав та інтересів, забезпечення їх належної реалізації. Адже, за відомим латинським висловом, «melior est justitia vere praeveniens quam se vere puniens», кращим є правосуддя, що істинно попереджає, ніж те, що суворо карає.

Слід зазначити, що останнім часом науковці приділяють нотаріату дедалі більше уваги. Розвивається наука про нотаріат, ширшого визнання та поглиблення знає теорія нотаріального процесу. Знову набули надзвичайної актуальності проблеми новелізації нотаріального законодавства. На жаль, процес оновлення законодавчого унормування нотаріату та нотаріальної діяльності наразі суттєво загальмував, зокрема, через відсутність зрозумілих підходів до визначення правового характеру та сутності нотаріальної діяльності та, як наслідок, неможливості ефективного вирішення найбільш складних та актуальних питань нотаріату.

Безумовно, нині вкрай актуальна проблема єдиного нотаріату, оскільки світовий досвід країн класичної моделі нотаріату вже досить давно визнав вільний нотаріат більш ефективною формою здійснення нотаріальних функцій [1, с. 18-20; 2, с. 61-62; 3, с. 15; 5, с. 35, 85]. Утворення єдиного нотаріату мало б стати важливим кроком на шляху вдосконалення українського нотаріату, але скасування державного нотаріату має базуватися на попередньому вирішенні низки проблем, які ще

не знайшли свого розв'язання. До них належать питання про чітке визначення складу нотаріальних органів, статусу нотаріусів; доступу до нотаріальної діяльності та порядку вступу на посаду нотаріуса; оплати вчинюваних нотаріальних дій; квотування посад нотаріусів; контроль за нотаріальною діяльністю; зупинення та припинення нотаріальної діяльності тощо.

Питанням, що потребує належного вирішення, є визначення системи та компетенції нотаріальних органів в Україні. У статті 1 Закону «Про нотаріат» нотаріат визначається як система органів та посадових осіб. Проблемним залишається питання щодо визначення складу таких органів, що призводить до подальших проблем. Передусім, йдеться про визначення нотаріальної компетенції службових осіб органів місцевого самоврядування (ст. 37 Закону «Про нотаріат»). На наш погляд, доцільніше виключити їх із системи нотаріальних органів, надавши їм лише можливість посвідчувати заповіти та довірності, що дорівнювалися б до нотаріально посвідчених.

Крім того, доцільним слід визнати закріплення в самому Законі складу та змісту функцій нотаріату, які сьогодні законодавчо не визначені, з огляду на той факт, що функції, не властиві нотаріальній діяльності, на нотаріат покладатися не повинні.

Недостатньо чітко у всіх проектах вирішено питання стосовно статусу нотаріуса як публічної офіційної особи, особливо з огляду на існування у правовому полі України одночасно і приватних, і державних нотаріусів.

Сутність нотаріальної діяльності, її завдання свідчать про публічно-правову природу нотаріату як органу безспірної цивільної юрисдикції. При вчиненні нотаріальних дій і державні, і приватні нотаріуси рівною мірою реалізують усі

функції нотаріальної діяльності: забезпечення безспірності та доказової сили документів, законності вчинюваних актів, сприяння фізичним та юридичним особам у здійсненні їхніх прав та законних інтересів.

Аналіз сутності нотаріальної діяльності як правової форми, її юридично-владного характеру, завдань та функцій нотаріату дозволяє висувати, що нотаріат приватним бути не може. Він завжди є публічним органом. Термін «приватний» відноситься не до нотаріату, а до організаційних форм діяльності нотаріуса. За своєю сутністю нотаріальна діяльність, що здійснюється приватно практикуючим нотаріусом, не відрізняється від діяльності державного нотаріуса – вона залишається юрисдикційною.

Приватно практикуючий нотаріус володіє унікальним дуалістичним статусом, який обумовлює необхідність віднесення його до посадових осіб незалежно від того, що він не перебуває на державній службі і не включений до штату державного апарату. Ця винятковість його правового становища проявляється в тому, що він виконує функції державної влади в порядку здійснення покладених на нього державою спеціальних повноважень. Отже, приватно практикуючий нотаріус є водночас посадовою особою, наділеною державною владою, і спеціалістом вільної юридичної професії. Саме так вирішено це питання у країнах, де традиційно діє вільний нотаріат (Франція, Італія, Німеччина тощо).

На сьогодні сформульовано численні пропозиції щодо введення в нотаріальну практику нового суб'єкта нотаріального процесу – помічника нотаріуса. Викликає серйозні зауваження правило, згідно з яким помічник нотаріуса за його вказівкою може підготувати документи для вчинення нотаріальної дії, підписувати які буде нотаріус. Ра-

зом з тим пропонується законодавчо закріпити, що помічник виконує допоміжну і технічну роботу, за винятком тієї, яка належить до виключної компетенції нотаріуса. Виходить, що до виключної компетенції належить лише підписання документів та прикладення печатки. Але ж це не є так насправді, бо особисто нотаріус має забезпечити законність даної дії (правочину), з'ясувати волевиявлення сторін, викласти це волевиявлення у передбаченій законом формі. Особисто і безпосередньо нотаріус (і це найважливіше) має ознайомитися з матеріалами справи, вислухати міркування заінтересованих осіб, бо саме йому держава делегувала свої правозастосовчі повноваження. Протилежна ситуація – це є виконання нотаріальних функцій не уповноваженою на це особою, що у нотаріальному процесі неприпустимо, адже нотаріальна діяльність (діяльність нотаріуса) не зводиться до суто технічних дій. Нотаріус має застосовувати право: досліджувати докази, встановлювати наявність чи відсутність обставин та постановляювати нотаріальний акт з урахуванням волевиявлення і зацікавленості сторін на підставі певних правових норм. Інакше взагалі нема сенсу визначати органи та посадові особи, які мають право вчинювати нотаріальну діяльність.

Дискусійним і досі належно не врегульованим залишається питання щодо обмеження кількості посад нотаріусів в межах одного нотаріального округу (т. зв. квотування посад нотаріусів). У чинному Законі «Про нотаріат» це питання замовчується. Але безпосередньо в законі має бути визначено, що гранична чисельність нотаріусів у кожному нотаріальному окрузі обмежується. Більше того, підставою для відмови у реєстрації приватної нотаріальної діяльності слід визнавати відсутність вакантної посади у тому чи іншому окрузі.

Відсутність законодавчого обмеження кількості посад нотаріусів в межах нотаріального округу не відповідає основним засадам та принципам діяльності нотаріату. За таких умов нотаріуси змушені будуть конкурувати між собою, що неприпустимо, оскільки нотаріальна діяльність не є підприємницькою. Виникнення конкуренції для нотаріальної діяльності – вкрай негативна річ, оскільки це може потягти за собою вчинення нотаріальних дій з порушенням вимог закону.

Проблемними і такими, що потребують досконалого вноормування, є питання оплати вчинюваних нотаріальних дій. Вважаємо за необхідне законодавчо визначати і закріплювати і мінімальний, і максимальний розміри такої оплати. Адаже, по-перше, нотаріат – орган, що захищає права та законні інтереси фізичних та юридичних осіб, і має бути доступним для осіб, що потребують такої правової допомоги. Гарантією доступності нотаріату, зокрема, має бути механізм встановлення розмірів плати. Крім того, можливість визначати розмір оплати вчинюваних нотаріальних дій надає нотаріату комерційного характеру та може призвести до конкуренції між нотаріусами, що, як уже зазначалось, неприпустимо.

Серйозні зауваження викликає закріплення підстав зупинення та припинення приватної нотаріальної діяльності у тому вигляді, як це має місце у чинному законодавстві (ст. ст. 29-1 – 30-1 Закону України «Про нотаріат»). Інститути зупинення та припинення нотаріальної діяльності та їх підстав не узгоджені з недосконало врегульованими механізмами державного регулювання нотаріальної діяльності загалом і контролю за нотаріальною діяльністю зокрема. У зв'язку з цим можна сформулювати наступні пропозиції: вирішення питання про зупинення та припинення нотаріальної діяльності з підстав, які не пов'язані з власною ініціативою

нотаріуса або безумовними, безспірними підставами (наприклад, смерть нотаріуса або втрата ним громадянства), доцільно було б передати до компетенції суду, що утворило б міцні правові гарантії законності такого припинення і функціонування нотаріальної діяльності взагалі.

Привертають увагу також проблемні аспекти регулювання контролю за нотаріальною діяльністю. Залежно від предмета, контроль за діяльністю нотаріусів поділяється на два види: контроль за здійсненням нотаріальної діяльності (або за законністю вчинюваних нотаріусами нотаріальних дій); контроль за виконанням нотаріусами професійних обов'язків (або за організацією нотаріальної діяльності). Такий розподіл закріплений у чинному Законі: судовий контроль (ст. 50 Закону) та адміністративний контроль (ст. ст. 18, 33 Закону).

Ці види контролю відрізняються за змістом (предметом), формами, контролюючими суб'єктами, підставами здійснення та можливими наслідками. При цьому тільки другий вид контролю може здійснюватися органами юстиції, а перший – має здійснюватися виключно судовими органами. Принагідно, можна зазначити, що суттєвим недоліком чинного законодавства є відсутність належного вноормування механізму здійснення такого контролю: не проведено розподілу повноважень між Міністерством юстиції та Українською нотаріальною палатою щодо контролю за нотаріальною діяльністю, а також зберігаються повноваження органів юстиції визнавати нотаріальну дію незаконною (п. «е» ч. 1 ст. 12 Закону «Про нотаріат»). Залишається взагалі неврегульованим порядок оскарження нотаріальних дій або відмови у їх вчиненні (ст. 50 Закону).

Усі вищевикладені зауваження стосуються тих питань, що у той чи інший спосіб, але все ж таки були предметом за-

конодавчого опрацювання. Але очевидно, що процес реформування нотаріату не може бути еkleктичним, а має базуватися на попередній розробці концептуальних засад функціонування нотаріату. Попри це, комплексні підходи не стали підґрунтям процесу вноормування діяльності нотаріату в Україні. При цьому найважливішим є те, що вирішення питання про подальшу долю нотаріату та ефективне оновлення нотаріального законодавства можливе з урахуванням завдань та сутності нотаріату і нотаріальної діяльності, а також необхідності подальшого втілення в українське законодавство основних засад класичної моделі нотаріату як системи превентивного позасудового захисту цивільних прав та інтересів.

Обов'язок держави по захисту прав громадян зводиться не тільки до відновлення чи визнання порушених або оскаржених прав, а й до недопущення їх чи порушення чи оспорювання. Нотаріальна діяльність має превентивний (попереджувальний) характер, захищаючи права і законні інтереси суб'єктів права від можливих порушень у майбутньому, надаючи нотаріальним документам безспірний характер. Правочин, засвідчений в нотаріальному порядку, гарантує набувача прав від різних несподіванок, є правомірним і стійким. Превентивна роль нотаріату проявляється при здійсненні нотаріальних дій, при відмові в їх здійсненні, при роз'ясненні сторонам наслідків вчинених дій.

Таким чином, інституту нотаріату в правовій державі приділяється одна з ключових ролей не тільки в наданні правової допомоги фізичним та юридичним особам і в забезпеченні їхньої правової безпеки, а й у запобіганні спорів між учасниками договірних відносин. Участь нотаріуса при розробці умов правочину перед його практичним виконанням

дозволяє уникнути виникнення спорів про право між сторонами таких правочинів, а також робить їх відносини більш стабільними і передбачуваними, особливо в умовах ринку. Участь нотаріуса дозволяє забезпечити кожну зі сторін правочину правовим захистом уже на стадії оформлення права і договору, у той час як судовий захист може знадобитися пізніше, на стадії спору.

Судова і нотаріальна діяльність характеризуються низкою загальних рис, наявність яких дає змогу говорити про існування своєрідної логічної й ефективної системи по захисту прав і законних інтересів учасників цивільного обороту, в межах якої жодної конкуренції чи заміни однієї ланки іншою не відбувається. Більше того, наявність інституту нотаріату сприяє значному зниженню навантаження на судову систему.

Отже, і для правосуддя, і для нотаріату існує загальна мета — забезпечення захисту прав фізичних і юридичних осіб. І суддя, і нотаріус діють від імені держави, реалізують владні повноваження. Участь нотаріуса у посвідченні цивільно-правових відносин як представника державної влади полягає в тім, що він покликаний, по-перше, реалізувати державну функцію по охороні і захисту прав, не допускаючи їхнього порушення, і, по-друге, надати цивільно-правовим відносинам законний, стабільний, безконфліктний і передбачуваний характер. І суддя, і нотаріус при здійсненні своїх функцій в однаковій мірі мають бути незалежні від держави та від учасників цивільного чи нотаріального процесу. Цей факт, у свою чергу, обумовлює такі принципи діяльності судді і нотаріуса, як об'єктивність, неупередженість, підкорення тільки закону неприпустимість втручання в їх професійну діяльність.

Взаємодія нотаріату із судовою системою виявляється в таких аспектах.

По-перше, за допомогою здійснення нотаріальної діяльності виключається необхідність звернення в суд і порушення цивільного процесу, а саме:

– шляхом забезпечення законності, з'ясування дійсного волевиявлення сторін, унаслідок чого правочину надається безконфліктний характер і виключається в майбутньому виникнення спору про право, що впливає з такого правочину;

– шляхом безпосереднього захисту цивільних прав за допомогою вчинення виконавчого напису, вчинення протестів векселів і ін.

По-друге, нотаріальна форма забезпечує доказову силу правам, фактам і документам, що полегшує при необхідності в наступному процес розгляду і вирішення цивільних справ у суді, встановлення фактів, що входять до предмета доказування по даній справі.

Щоб укладення будь-якого договору вважалось законним, необхідно обов'язкове дотримання декількох передумов: мають не викликати сумнівів дійсність підписів сторін договору, їх дієдатність, час і місце укладення договору; умови правочинів, що укладаються, не повинні суперечити вимогам закону; мають бути забезпечені свобода волевиявлення суб'єктів правочинів і відповідність сформульованих у договорі положень дійсним намірам сторін, чим охороняються права й інтереси і гарантується незалежність навіть більш економічно слабкої сторони.

Контроль за наявністю всіх зазначених елементів має здійснюватися особою, що заслуговує довіри, не зв'язаною з сторонами правочину, яка при необхідності може сприяти сторонам в оформленні договору, що відповідає всім названим вище вимогам. Реалізація цих цілей і складає генералізований зміст нотаріальної діяльності.

Правове значення нотаріальних документів і дій у цивільному обігу зумовлю-

ється такими аспектами: а) нотаріус – посадова особа з державними контрольними функціями, і сама участь такої особи в складанні документа дає суспільству гарантію проти зловживань, тим більше, що за законом на нотаріуса покладений обов'язок здійснювати контроль за законністю вчинених нотаріальних дій; б) нотаріус у межах своїх повноважень – фахівець, особа компетентна, отже, і договори, укладені в нотаріальних органах, відповідають вимогам закону і за своєю формою, і по суті. Це щонайкраще забезпечує права сторін, а разом з тим максимально затверджується авторитет держави як інституту, що є гарантом захисту законних прав і інтересів суб'єктів правовідносин.

Перший момент є більш важливим у цивільному обороті з урахуванням того, що закон у певних випадках вимагає обов'язкового нотаріального посвідчення визначених договорів. Разом з тим законодавство покладає на нотаріат обов'язок сприяти фізичним та юридичним особам у здійсненні їх прав і законних інтересів таким чином, щоб їх юридична необізнаність не могла бути використана їм на шкоду.

Другий момент пов'язаний з оформленням вчинюваних нотаріальних дій. Розробка форми нотаріальних документів – результат не тільки і не стільки вказівок законодавця, а багаторічної практики нотаріату, що відповідає потребам суспільства. Уся розмаїтість цивільно-правових документів проходить через нотаріат, і абсолютно природно, що тут розробляються нові, найбільш доцільні форми документів відповідно до потреб цивільного обороту.

Нотаріат значно полегшує встановлення обставин справи в судовій процедурі, оскільки юридична чинність виданих нотаріусом документів надзвичайно висока. І хоча цивільне процесуальне законодавство не дає переваг ніяким дока-

зам, проте нотаріальні документи мають певні особливості. Вони об'єктивно викликають довіру у суду, оскільки видані незалежною, безсторонньою, компетентною особою, не зацікавленою у результаті спору. І якщо можна заперечувати факти, підтверджені показаннями одних свідків за допомогою показань інших, то зміст більшості нотаріально оформлених документів можна оспорювати тільки шляхом пред'явлення відповідного позову, наприклад, про визнання недійсним заповіту, свідоцтва, договору і т. п.

Таким чином, в основу характеристики нотаріату як інституту превентивного правосуддя покладене розуміння нотаріату як органа, покликаного не здійснювати судові функції, а сприяти досягненню задач правосуддя і запобігати виникненню судових спорів за допомогою попередження порушення цивільних прав та інтересів, забезпечення їхньої належної реалізації, що можна назвати превентивним захистом.

У зв'язку з цим найважливішого значення набуває питання правової регламентації процесуальних аспектів нотаріальної діяльності.

При вчиненні будь-якої нотаріальної дії нотаріус приймає юридично значуще рішення, що впливає на правовий статус заінтересованих осіб. Прийняття такого рішення можливо лише в результаті розгляду і вирішення юридичної справи, тобто застосування норм права до конкретної правової ситуації. Тому нотаріальну діяльність варто розглядати як специфічну правову форму діяльності, сутність якої полягає в тому, що в рамках її здійснюється застосування правових норм шляхом реалізації нотаріатом юрисдикційних повноважень у безспірних справах.

Застосування права, у тому числі нотаріатом, є особливою формою його реалізації – державно-владною діяль-

ністю, у результаті якої шляхом вчинення індивідуальних правових актів суб'єкти суспільних відносин наділяються конкретними суб'єктивними правами й обов'язками.

Усе це свідчить про те, що правовий характер нотаріальної діяльності виявляється у двох ключових аспектах. По-перше, нотаріальні дії вчиняються на підставі закону й у порядку, встановленому законом. По-друге, нотаріальні дії тягнуть правові наслідки. У літературі обґрунтовано зазначалося: якщо провести умовну паралель, то нотаріальні дії мають те ж правостановлююче значення, що й судові рішення. Різниця полягає лише в тім, що до нотаріуса заінтересовані особи звертаються, коли немає цивільно-правового спору і сторони в добровільному порядку мають намір закріпити ті чи інші правові відносини й обставини, що впливають з них, гарантувати таким шляхом захист своїх прав і законних інтересів як у даний час, так і на майбутнє [4, с. 16].

Діяльність нотаріату є різновидом правозастосовчої, юрисдикційної діяльності, зачіпає найбільш важливі та істотні аспекти здійснення прав фізичними і юридичними особами, тому має здійснюватися в процесуальній формі, що забезпечує єдність і адекватність правового змісту та юридичної форми договору чи іншої юридично значущої дії, виявлення дійсного волевиявлення сторін та баланс публічних і приватних інтересів.

Відносини, що виникають у зв'язку зі здійсненням нотаріальної діяльності між нотаріусами і заінтересованими у вчиненні нотаріальних дій особами з приводу посвідчення юридичних фактів (правочинів), прийняття заходів до охорони спадкового майна, видачі свідоцтв про право на спадщину й іншого, за своїм характером є процесуальними, спрямованими на вирішення матеріально-пра-

вових питань, віднесених до його компетенції, тобто нотаріальної справи.

Прийняття нотаріусом рішення передбачає встановлення кола фактів, передбачених підлягаючою застосуванню в даному випадку нормою; збирання, вивчення й оцінка документів – доказів у справі; перевірка відповідності вчинених дій вимогам закону і дійсним намірам сторін та ін. Нотаріуси здійснюють такі процесуальні дії, як прийняття документів від фізичних і юридичних осіб, визначення їх належності і допустимості для вчинення нотаріальної дії, витребування додаткових документів, повідомлення заінтересованих осіб та ін. За наявності підстав можлива відмова у вчиненні нотаріальної дії, її відкладення, зупинення і т. д.

Отже, нотаріальна діяльність передбачає досить велике коло юридичних дій у рамках нотаріального провадження з приводу розгляду і вирішення конкретної нотаріальної справи. З цієї точки зору нотаріальне законодавство мало б не просто ретельно врегульовувати загальні та спеціальні правила вчинення но-

таріальних дій, тобто процедурні аспекти, а й унормувати такі підстави для скасування нотаріального акту, як його незаконність та необґрунтованість. Це було б на користь і нотаріусам, які мали б гарантії того, що в їх діях, які вчинені з дотриманням процедурних правил, не буде виявлено в подальшому порушення закону, і заінтересованим особам, які отримували б сталий нотаріальний акт, зміст якого надалі не міг бути оспорений показаннями свідків.

Все викладене свідчить про необхідність суттєвого вдосконалення правового регулювання не тільки організаційних питань нотаріальної діяльності, а й нотаріально-процесуальних правовідносин. Уявляється, що з цієї точки зору доцільним було б прийняття не нового Закону «Про нотаріат», а двох законодавчих актів: Закону «Про організацію нотаріату» та Нотаріального процесуального кодексу, який відбивав би процесуальну природу нотаріальної діяльності, регулював процедуру вчинення нотаріальних дій та забезпечував гарантії функціонування нотаріату.

Список використаної літератури

1. Баранкова В. В. Все дороги ведуть в Рим: український варіант латинського нотаріату // Бизнес Информ. – 1997. – № 2. – С. 18-20.
2. Комаров В. В., Баранкова В. В. Законодавство про нотаріат: очікувані зміни // Право України. – 2003. – № 11. – С. 61-62.
3. Комаров В. Новый Закон «О нотариате» // Бизнес Информ. – 1993. – № 42. – С. 15.
4. Низовский Р. Возрождение нотариата в России // Хозяйство и право. – 1993. – № 5. – С. 16.
5. Нотаріат в Україні: Підруч. / За ред. В. В. Комарова. – Харків: Право, 2011. – С. 35, 85.